

Salvador Espriu, nascut a Santa Coloma de Farners l'any 1913, es va morir a Barcelona el dia 22 de febrer del 1985.

La posteritat ageganta Salvador Espriu

Una filòloga napolitana que es va interessar inicialment pel pes que la literatura italiana havia tingut a la cultura catalana, abans de la guerra, ha acabat enamorant-se d'un escriptor que quedava fora del seu àmbit d'estudi, Salvador Espriu. Gabriella Gavagnin

(Nàpols, 1963), professora titular de filologia italiana de la Universitat de Barcelona, coordina des del 1999, amb Víctor Martínez-Gil (UAB), l'edició crítica de les obres d'Espriu que publica Edicions 62 i codirigieix la revista *Indesinenter*. Anuari *Espriu*, fundada el 2006 pel Centre de Docu-

La posteritat de Salvador Espriu acaba de girar full al seu primer quart de segle. L'escriptor va morir el 22 de febrer d'ara fa 25 anys. La seva figura s'ha agegantat, durant tot aquest temps.

mentació i Estudi que porta el nom del creador del mite de Sinera.

“Salvador Espriu és un clàssic indiscutible, plenament reconegut pels crítics i per la societat catalana”, ens diu la professora Gavagnin. “És un autor molt important, no tan sols de la literatura catalana. I si no s'hagués expressat en una llengua que té poc poder al mercat internacional seria un dels autors més destacats de la literatura universal del segle XX.”

L'estudiosa ha llegit a fons l'Espriu prosista. “Coneixia la seva poesia, però m'interessava més la seva prosa. Havia treballat l'estil expressionista de *Solitud*, de Víctor Català, i Espriu em va semblar un autor molt ric, també des d'aquest punt de vista. Ara fa vint anys, Rosa Delor em va proposar de col·laborar a l'edició crítica. Vaig acceptar-ho honrada i contenta. De llavors ençà, he anat treballant-hi d'una manera ininterrompuda. Em va demanar que m'ocupés de la prosa, amb Víctor Martínez-Gil. Primer vam fer *Laià* i després, *Aspectes* i *Les ombres*.”

El considera un autor molt ric. Se'n pot fer una lectura immediata, però n'hi ha moltes, com han demostrat els filòlegs que han reportat les seves fonts i els seus mecanismes. “Hi ha nivells diferents, a la seva obra.”

És un autor que justifica l'edició d'un anuari “perquè et permet de parlar de molts temes i de molts moviments diferents: Espriu vertebrava la literatura catalana del segle XX”.

L'anuari *Indesinenter* es va fundar amb la intenció d'oferir un espai als estudiosos de l'escriptor i de pro-

more i impulsar la reflexió crítica i el debat sobre un clàssic indiscutible.

'Indesinenter' engresca. “*Indesinenter* –comenta– ha funcionat molt bé. La gent s’hi ha engrescat amb entusiasme, amb ganes de col·laborar-hi.” El fet demostra que la posteritat espriuana té una salut de ferro.

Rosa Delor, recorda la filòloga italiana, ha obert camins. Ha aportat moltíssima informació sobre les fonts literàries i extraliteràries, no sempre fàcils de detectar. Ha aplicat mètodes nous, com ara l’anàlisi de les variants, a l’hora de copsar l’evolució de l’obra. I ha descobert la importància de l’estructura cabalística, sovint oclta. Per a Espriu, l’estructura cabalística és un principi d’ordenació de la seva obra, ha demostrat Rosa Delor.

Ara que la revista s’ha consolidat i l’edició crítica compta ja amb catorze volums dels divuit previstos, es pot parlar, diu Gabriella Gavagnin, de la consolidació dels estudis crítics espriuans. Perquè l’edició crítica no es limita a fixar els textos definitius –tasca prou costeruda a causa de les constants reelaboracions a les quals Espriu sotmetia els textos–, sinó que els estudia a fons.

“En aquesta tradició crítica –ens diu la filòloga– hi ha línies interpretatives diferents, però la darrera més important és segurament la de Rosa Delor. Ella ha obert el camí a les edicions crítiques i comentades. A més de les notes, l’estudi introductorí és sempre una interpretació literària. La col·lecció d’Edicions 62 ha significat un avanç important en la crítica espriuana.”

Els estudis espriuans s’han consolidat des del rigor, amb una especial atenció a la literatura comparada, necessària a l’hora de detectar les fonts d’un autor.

La darrera prova la tenim a l’*Indesinenter* que acaba d’aparèixer. Jordi Castellanos descriu amb detall la presència dels autors modernistes en la seva narrativa. Olívia Gassol, la de Maragall. Marcelino Jiménez León, les relacions d’Espriu amb la literatura espanyola de fi de segle. I Jordi Malé, les coincidències entre *Les flors del mal* i *Les cançons d’Ariadna*.

JORDI PLAY

Gabriella Gavagnin, al seu despatx de la Universitat de Barcelona. Coordina l’edició de l’obra crítica d’Espriu i codirigeix l’anuari espriuà, *Indesinenter*.

Diàleg constant. En Espriu no hi ha solament un referent culte dominant. Hi ha, recorda Gavagnin, moltes literatures i cultures: hebrea, clàssica grecollatina, medieval, barroca, la del XIX i la dels contemporanis.

“Espriu –ens diu– tenia capacitat de reaccionar a estímuls molt diversos. La seva literatura és un diàleg constant, tant amb els antics com amb els contemporanis. Cada text seu és una resposta a un debat cultural, immediat o antic.”

Però el diàleg té una finalitat que va més enllà del joc erudit, de l’exhibicionisme cultista.

“És un autor –conclou Gabriella Gavagnin– capaç de construir un discurs molt articulat i complet sobre l’home i el comportament humà; i sobre el pas

del temps, de caràcter universal. Conformava un univers literari i mític absolutament original, amb un estil literari molt elaborat. Ha assolit un estil personal i únic, que podem imitar perquè és molt marcat. És un model estilístic. Podem escriure a la manera d’Espriu, podem espriuejar. Té una formulació estilística, literària, del pensament, ben àmplia i complexa, i això li permet de donar una visió global i pròpia del món. La combinació de pensament i estil és la seva gran virtut.”

25 anys espriuans. A més de l’edició crítica i de la fundació d’*Indesinenter*, del primer quart de segle de la posteritat de Salvador Espriu se n’ha destacat la celebració de diversos simposis i jornades d’estudi; l’elaboració d’un

Relleu de Subirachs col·locat a la Universitat de Barcelona el 22 de novembre del 1986, en record del nomenament d'Espriu com a doctor honoris causa (1980).

nombre important de tesis doctorals; les traduccions, especialment la que es va fer a l'alemany de tota la seva poesia; la recuperació, després d'anys de silenci, de l'Espriu teatral; i la conversió dels seus poemes en cançons, per part d'un gran nombre de cantants.

La bibliografia espriuana és notable. Moltes edicions tenen el to d'homenatge explícit, com el volum miscel·lani *Salvador Espriu: algunes cartes i estudis sobre la seva obra* (PAM), publicat el 1995 amb motiu del desè aniversari de la seva mort.

A tot això cal afegir-hi l'interès constant dels lectors –i de les escoles i universitats– pels seus llibres. Espriu és editorialment viu. Edicions 62 ha incorporat a “Labutxaca” tres llibres: en primer lloc, *Laia*; segonament, *Antígona*, *Fedra* i *Una altra Fedra si us plau*; i, finalment, el *Cicle líric*. Aquestes edicions han reproduït les versions fixades pels filòlegs a l'edició crítica.

“Quan vam planificar la revista *Indesinenter* –ens diu Montserrat Caba, del Centre de Documentació i Estudi Salvador Espriu, d'Arenys de Mar– vam afegir-hi una secció de notícies espriuanes, ‘Destaquem’, sense saber si donaria prou joc; però sempre ocupa moltes pàgines.”

A més de l'edició de llibres, tesis, articles, concerts, recitals, enregistraments musicals i estudis dedicats a

l'autor, també s'hi dona notícia de memòries, epistolaris, exposicions i assaigs on apareix esmentat.

Al darrer número, hi llegim que s'han presentat dues tesis doctorals, una edició i estudi de *La pell de brau*, a càrrec d'Olívia Gassol i Bellet, tesi presentada a la UAB, i una segona tesi, en anglès, que compara T. S. Eliot amb Espriu, presentada per Dídac Llorens Cubedo a la Universitat Jaume I.

Set cançons noves. Les notícies, en el camp musical, són freqüents. El 27 de febrer la Societat Coral El Micalet, de València, homenatjarà l'escriptor amb motiu del 25è aniversari de la seva mort. Aquest acte comptarà amb parlaments de diversos poetes i prosistes sobre la poesia i la vigència cívica del poeta, recitacions d'alguns dels seus poemes cívics més rellevants i l'actuació d'Oscar Briz, Inòpia i l'històric Jordi Batiste. L'acte el clourà la Coral Giner, de la Societat Coral El Micalet.

En total, seran quatre concerts de petit format, amb la interpretació de quatre cançons per grup. I a cada concert es cantaran almenys dues cançons amb lletra d'Espriu. En quatre casos s'interpretaran versions de cançons d'uns altres autors (en concret, de Mikel Laboa, Raimon i Matilde Salvador), i en set ocasions s'estrenaran noves adapta-

cions musicals de poemes d'Espriu. La resta, seran composicions pròpies.

Oscar Briz estrenarà tres cançons sobre els poemes XLIII, XIV, i XLV de *La pell de brau*. Inòpia estrenarà la seva musicació de “Per a ser cantada en la meua nit”, un poema de les *Cançons de la Roda del Temps*, d'*El Caminant i el Mur*. I, a més a més, interpretarà la seva recreació de l'“Assentiré de grat” (és a dir, el poema XV del *Llibre de Sinera*) de Mikel Laboa.

Jordi Batiste estrenarà “Nous Cants de Llibertat”, una nova musicació del poema que també va cantar Raimon, i interpretarà la seva versió de la “Cançó del Capvespre” d'Espriu-Raimon, inclosa al seu *Fotofòbia*.

La Coral Salvador Giner (de la Societat Coral El Micalet) estrenarà les dues cançons que el seu director M. Juan Garcia ha compost sobre poemes d'Espriu: “Un altre cant d'ocells” i “No t'oblidaré mai”; completarà l'actuació amb “Prec”, d'Espriu-Matilde Salvador, i clourà l'acte amb l'imprecindible “He mirat aquesta terra”, d'Espriu-Raimon.

Espais recuperats. Per a la responsable del centre espriuà d'Arenys de Mar, en aquest quart de segle posterior a la mort de l'escriptor, s'ha vist com Espriu recuperava el terreny perdut en alguns àmbits i en conquesta de nous.

Recuperava, per exemple, l'espai teatral. Creu que va ser determinant l'èxit, l'impacte, de la reestrena, al Teatre Lliure, de la *Ronda de mort a Sinera* muntada per Ricard Salvat. Salvat, que va ser tan important en la divulgació teatral espriuana, tenia l'honor de treure Espriu del purgatori. Cal recordar, ens fa observar Montserrat Caba, que el Lliure era dirigit per Josep Montañès, “que era un home espriuà”.

Després va venir la *Primera història d'Esther*, d'Oriol Broggi, al TNC, adaptació que va causar polèmica. I un gran muntatge coral, *El jardí dels cinc arbres*, de Joan Ollé, que es va poder veure al festival Temporada Alta i al TNC.

Pel que fa a l'àmbit musical, ha estat constant l'enregistrament de poemes musicats. També s'han creat concerts dedicats sencers a Espriu. Com el *Rèquiem* de Xavier Benguerel, dedicat a Espriu. O la cantata-jazz, inspirada en

textos d'Espriu, *He mirat aquesta terra*, de La Locomotora Negra i la Coral Sant Jordi: amb música i direcció musical de Ricard Gili i direcció escènica de Quim Lecina, estrenada a Arenys de Mar el març passat, i després representada al Palau de la Música Catalana, dues vegades.

L'efervescència espriuana, el fet que la societat filològica, artística i cívica ja celebri regularment Espriu, ha fet pensar al Centre de Documentació i Estudi d'Arenys de Mar que no calia pas celebrar, de forma diguem-ne *oficial*, ni tampoc de forma especial, el 25è aniversari de la seva mort. Sobretot, tenint en compte que el centenari del seu naixement arriba d'aquí a quatre dies. Salvador Espriu va néixer a Santa Coloma de Farners el 1913. És millor fer tot un Any Espriu el 2013, doncs.

Llavors hi hauria d'haver al carrer –és un desig de Montserrat Caba, que segur que és compartit per tothom– una gran biografia d'Espriu. Montserrat Caba ens pot anunciar, però, que una editorial ja l'ha encarregada.

Allò que no sap si hi haurà són traduccions d'Espriu al castellà. La persona que va demanar a Sepharad que l'escoltés, ara no és gens escoltada.

“En vida d'Espriu –recorda– es van fer moltes traduccions al castellà. Totes són descatalogades i no se n'han fet de noves. És l'altra cara de la moneda. Qui vulgui llegir Espriu en castellà,

Déu i ajuda! Es poden llegir bones edicions de la seva poesia en francès, anglès i alemany, publicades en editorials de prestigi, però no en castellà.”

Una gran influència. La poesia de Salvador Espriu ha marcat profundament la creació lírica catalana. Espriu ha estat un poeta de poetes. Ho demostra el llibre *Lectures de Salvador Espriu*, publicat per Proa el 2004. Autors de diverses generacions hi comenten el poema d'Espriu que prefereixen. Hi trobem escriptors tan notables com Enric Sòria, Mercè Ibarz, Joan Margarit, Bartomeu Fiol, Montserrat Abelló, Màrius Sampere i Carles Duarte. Duarte és un dels que ha seguit més a fons la línia hebraica d'Espriu. També és dels que l'ha seguida de més a prop, de sempre.

Als 25 anys de la seva mort, es veu més clarament la influència d'Espriu en la poesia catalana, pensa Carles Duarte, superior, segurament, a la de qualsevol altre poeta català del segle XX.

“La influència d'Espriu –diu Duarte– és fonamental. Té una manera d'entendre la poesia perfectament vigent. Eixampla el ventall, el territori del llenguatge poètic català. Tant des del punt de vista de la visió més metafísica, com del de la visió mediterrània. Espriu és el qui incorpora més a fons, i amb resultats millors, el món hebreu i l'antiga cultura grega. Hi ha un

exercici de mediterraneïtat en el sentit més profund, no tan sols folklòric o epidèrmic.”

A diferència dels poetes que esmenen els clàssics com si s'inclinessin davant d'ells, Espriu els integra al seu món personal. “En la seva obra, les referències al món grec o hebreu no són ornamentals o erudites, són íntimes, viscudes. Hi ha sempre una recerca d'intimitat, amb els clàssics grecs i el món bíblic.”

Curiosament, el poeta que va donar ànims a la gent, que va esperonar la lluita, partia del pessimisme, recorda Duarte. Després assumeix la responsabilitat, afronta el coratge. Proclama la fidelitat al poble. Des del “clos avui”, diu que guanyarem “el lliure demà”.

La seva visió d'Espanya és fatalista, sarcàstica. Però demana diàleg. Ell s'havia relacionat amb el món literari castellà i volia que s'hi establís una comunicació fluida, d'igual a igual.

Contra qui pensa que Espriu era molt seguit i escoltat per les Espanyes, Duarte pensa que “segurament el van escoltar més de quatre, però no gaires, i ara, els joves poetes no el llegeixen, o el llegeixen molt poc.”

Si Espriu va arrelar tant no va ser únicament per la instrumentalització política conjuntural i oportunista, pensa. La seva perenne actualitat ho demostra.

I si Espriu va esdevenir un poeta símbol, diu, és perquè va ser un autor capaç de representar sentiments àmpliament compartits, de donar veu a un anhel de llibertat. Va ser un clam contra el franquisme i la persecució de la llengua.

Per a Duarte, només hi ha dos poetes, contemporanis d'Espriu, que s'hi poden comparar, com a poetes cívics. Són Miquel Martí i Pol i Vicent Andrés Estellés.

A Harold Bloom li van dir –qui?– que es considerava que la fama d'Espriu havia estat inflada per motius polítics, “però la seva és una poesia lírica en l'aspecte més internacional, comparable a la de Celan, Valéry o Cernuda.” Com és prou sabut, va declarar que un dels errors del comitè del Nobel havia estat de no donar-lo a Salvador Espriu.

EL TEMPS

Harold Bloom considera que Salvador Espriu es mereixia el premi Nobel.

Lluís Bonada